

Pedikuloze jeb utainība

Kas ir utainība?

Utainība ir tas, ka kādam ir utis. Utis dzīvo uz ādas un barojas ar sava saimnieka ādas šūnām un asinīm. Cilvēkam var būt trīs utu veidi: galvas utis, kaunuma utis un drēbju utis. Slimību, ko sauc par pedikulozi, izraisa 1 – 4 mm gari, gaišpelēki kukaiņi. Tiem nav spārnu, bet ir sešas labi attīstītas tvērējķājas. Šie parazīti galvenokārt uzturas cilvēka matos, bet var iekļīst arī uzacīs, skropstās vai bārdā. Tos sauc par galvas utīm (*Pediculus humanus var. capitis*).

Utainības iemesli:

Ar utīm cilvēks inficējas no cilvēka vai nu tieša kontakta ceļā (piemēram, sabāžot galvas kopā), vai ar priekšmetiem (ķemmēm, matu lentām, drēbēm). Utis ar kājām ļoti cieši aptver matus un var veikli pa tiem pārvietoties. Utis lielākoties uzturas matu biežnā, kur tumšāks – tām patīk rosīties matu mezglos, matos pie galvas pamatnes, uz skausta un aiz ausīm. Tā kā utis nelido un nelec, lai tās nokļūtu pie cita cilvēka, kādu brīdi galvām jābūt ciešā saskarē vai arī jālieto slimā cilvēka ķemme, suka, cepure, matu lente vai gumija, gultasveļa, divielis vai apģērbs.

Tā kā galvas utis bez ēšanas var izdzīvot līdz pat 2 – 10 dienām, bet to olas – vairāk nekā divas nedēļas, pie kādas uts var tikt, pat tikai uzlaikojot drēbes, ko iepriekš piemērijis ar pedikulozi sirgstošs cilvēks. Ķemmējoties vai novelkot džemperī, uts var tikt aizmesta apmēram viena metra attālumā no matiem. Tās var aizpūst arī spēcīga gaisa plūsma, piemēram, žāvējot ar fēnu. Galvas uts nespēj pārvietoties pa gludu virsmu (piemēram, stiklu, plastmasu).

Galvas utis barojas ar asinīm, ādā ievadot siekalas. Uts vidēji dzīvo 20 – 30 dienu un šai laikā mātīte var izdēt apmēram 100 gaišpelēku olu, ko sauc par gnīdām. Tās ir līdz 1 mm garas. Mātīte olas ar speciālu sekrētu ļoti cieši piestiprina matam – tuvu pie galvas ādas. Olas dēšana un pielīmēšana notiek 16 sekunžu laikā. Olas attīstās apmēram nedēļu, pēc tam izšķīļas jaunās utis jeb nimfas, kas pieaug vidēji 2 – 3 nedēļu laikā. Optimālā temperatūra utu attīstībai ir apmēram 32 °C.

Simptomi un diagnostika:

Utainību diagnosticē ieraugot utis un/vai to oliņas – gnīdas. Utis un gnīdas vislabāk konstatēt matos tuvu galvas ādai, vietās, kur mati visbiezākie, jo utis vairās no gaismas. Par utu klātieni liecina pastāvīga spēcīga galvas un kakla mugurējās daļas ādas nieze. Sakasītās vietās var būt apsārtums un pietūkums vai sacietējums ar

ūdeņainiem izdalījumiem. Tuvu matu saknēm var redzēt gnīdas un pašas utis. Bērni bieži vien nesūdzas par utīm. Utis nav viegli pamanīt, jo, lai gan nimfas un utis nespēj lēkt, tās var ātri pārvietoties pa sausiem matiem un, tos šķirot, paspēt aizbēgt. Jāņem vērā, ka utis spēj diezgan ātri pārvietoties- tā pārvietojas ar ātrumu 23 cm minūtē.

- Utainība ir izplatīta visā pasaulē
- Utainībai nav vecuma un dzimuma ierobežojumu.
- Ja netiek pamanītas pašas utis vai gnīdas, tad parasti pirmais simptoms ir nieze utu koduma vietās.
- Intensīvas niezes dēļ var būt traucēts miegs, jo naktīs utis barojas.
- Gnīdas ir utu oliņas, ko mātītes izdēj.
- Gnīdas ir piestiprinātas pie matiem (galvas utis), pie drēbēm drēbju vīlēs vai ielocēs, arī pie kaunuma rajona matiem (drēbju utis), pie kaunuma, padušu matiem, bārdā (kaunuma utis) un apmēram pēc divām nedēļām no oliņām izšķīļas jaunas utis
- Utu koduma vietas niez, tātad - tiek kasītas, un sakasījuma vietās bieži vien izveidojas ādas iekaisumi un sastrutojumi.
- Utu mīļākā uzturēšanās vieta galvā ir aizauss rajoni, pakausis, deniņi.

Kā ārstē utainību?

- Līdzekļi utainības likvidēšanai ir iegādājami aptiekās arī bez receptēm.
- Pirms līdzekļu lietošanas ļoti uzmanīgi jāizlasa lietošanas pamācība un arī precīzi tā jāievēro.
- Ja jums ir bijušas kādas alerģiskas reakcijas, tajā skaitā ādas, tad vēlams šo problēmu izrunāt ar ģimenes ārstu, vai vismaz aptiekāru, un lietošanas pamācību rūpīgi izlasīt pirms pretutu līdzekļa iegādes, lai nevajadzīgi netērētu naudu, ja izrādīsies, ka konkrēti jums šo līdzekli lietot tomēr nav ieteicams.
- Mehāniska utu un gnīdu izķemmēšana ir visbiežāk lietotā metode. Tā vienmēr jāizmanto arī pēc pretutu līdzekļu lietošanas, lai atbrīvotos no beigtiem kukaiņiem un gnīdām. Ja nelieto speciālus līdzekļus, matus apstrādā ar olīveļļu un rūpīgi ķemmē – vispirms ar parasto ķemmi, pēc tam ar speciālu sīkzobainu utu ķemmi apmēram 2 – 3 stundas dienā. Sākumā šī procedūra jāveic divreiz dienā – no rīta un vakarā, kamēr pārliecinās, ka nav vairāk ne utu, ne gnīdu. Tad turpina ķemmēt katru otro dienu vismaz nedēļu. Pēc tam obligāti ķemmēšanu atkārto pēc 8 – 10 dienām, lai pārliecinātos, ka nav izšķīlušās jaunās utis.

Līdzekļi utu un gnīdu likvidēšanai:

- Vislabāk no augu valsts pretutu līdzekļiem pazīstama *veratres tinktūra*, ko agrāk sauca par čemerīņu ūdeni.
- Tiek lietoti līdzekļi ar *kokosriekstu eļļu*, kas pārklāj utis un gnīdas ar tauku plēvīti, tās nosmacējot. Kokosriekstu eļļu var lietot, ja bērns sasniedzis trīs mēnešu vecumu un tā der arī pieaugušajiem. 3 – 5 dienas pēc eļļu pirmās lietošanas ārstēšana jāatkārto.
- Utu iznīcināšanai visai bieži izmanto *permetrīnu*. Permetrīns ir neirotoksīns, kas iedarbojas uz kukaiņu nervu šūnu membrānām, izraisot kukaiņa paralīzi un nāvi. Vairumā gadījumu galvas utu iznīcināšanai pietiek ar vienreizēju permetrīna lietošanu, taču pret permetrīnu, kā arī pret citiem ķīmiskiem insekticīdiem utis var kļūt rezistentas. Ja arī pēc otrās lietošanas visi kukaiņi nav iznīcināti, jāņem talkā cits līdzeklis. Lietojot permetrīnu, stingri jāievēro norādījumi. Tas

ir drošs cilvēkam, taču ir toksisks kaķiem un zivīm, tādēļ šie mājdzīvnieki jāstargā no saskares ar šo insekticīdu.

- Lai iznīcinātu utis un gnīdas, kas izbirušas no matiem, apģērbs un gultas veļa jāmazgā veļas mašīnā (vismaz 60 °C temperatūrā), cepures, šalles un virsdrēbes nodod ķīmiskā tīrīšanā vai tur plastmasas maisā divas nedēļas (šai laikā kukaiņiem būtu jānomirst badā). Telpas, arī skapji, dīvāni, gultas rūpīgi jāiztīra ar putekļsūcēju. Galvenais profilakses priekšnoteikums ir personiskās higiēnas ievērošana.
- Iespējams, ka pilnīgai matu, apģērba un sadzīves priekšmetu apstrādei vajag pāris dienu vai pat ilgāku laiku. Tā kā pedikuloze ir slimība, skolēns attaisnoti drīkst kavēt skolu, ja pieteikta cīņa šiem parazītiem.

Ko darīt pedikulozes gadījumā un tās profilaksei:

- Nelietojiet svešas ķemmes un nedodiet citiem savējās.
- Tas pats attiecas uz drēbēm.
- Ja esat inficējies ar utīm, mēģiniet noskaidrot veidu, kā tas noticis, jo citādi, šodien ticis no utīm vaļā, jūs rīt varat tikt pie tām atkal klāt.
- Nekautrējieties informēt bērnudārzu, skolu medicīnas darbiniekus, ja bērnam utis esat atraduši jūs.
- Lai izvairītos no atkārtotas inficēšanās pašu mājās, jāārstējas ne tikai lokāli, bet jāatceras, ka karstā ūdenī jāizmazgā arī dvieļi, spilvendrānas, palagi, cepures u.c. Temperatūras režīms + 55 °C un augstāk vismaz 5 minūtes.
- Ja ir kāds apģērba gabals, mīkstā rotaļlieta u.c., kam šāds temperatūras režīms nav ieteicams, tad šīs lietas var 12 – 14 dienām ielikt plastmasas maisā un aizsiet galu. Utis tik ilgi bez saimnieka nevar iztikt, un no oļiņām šajā laikā jau būs izšķīlušās jaunās utiņas.
- Drēbes var atdot dezinfekcijai.
- Par utainību ir jāatceras arī tad, ja dodaties uz svešām zemēm

Utainības komplikācijas un prognozes

- Utainība ir ārstējama, un prognoze ir visnotaļ laba.
- Komplikācijas ielaistos gadījumos parasti saskatās ar dažādiem ādas iekaisuma procesiem, sastrutojumiem sakasījumu vietās.
- Var būt lokāli limfadenīti (limfmezglu iekaisumi).

Literatūra:

www.liis.lv

www.emedica.lv

Barclay L., Vega C. Therapy for head lice should be based on life cycle, resistance and safety considerations. Medscape, May 2008.

Guenther L. Magulness S., Austin T. W. Pediculosis. Emedicine.medscape.com, Nov. 2007.

<http://www.aafp.org/afp/20040115/341.html>